

Kaynak: C.U. Sosyal Bilimler

Dergisi No:3, Kasım 1984.

"SORUN" KAVRAMLAŞTIRMASINA İLİŞKİN BİR YAKLAŞIM DENEMESİ

Ali ÇAĞLAR*

Karmaşık bir görünüm sunan günümüz toplumsal yaşamı, bir çok disiplin tarafından açıklanmaya çalışılır. Zaman zaman benzer olmasına karşın çoğu kez farklı açıklamaların yapıldığı görülür. Bu durum, bilinmeyenini bilinir kılmak için gereken bir şey. Ancak çoğu kez özellikle kavramlaştırmalar hakkında yanlış kullanımlar söz konusu olmaktadır. Yanlış kavramlaştırmaların kullanılması, doğal olarak varılan sonucun da yanlış olmasına yol açmaktadır. İşte söz konusu deneme, böyle bir düşün sonucunu ortaya çıkarmış ve «sorun» kavramlaştırması hakkındaki yanlış kullanımlara işaret ederek doğru olanı bulmayı amaçlamıştır.

Sorun kavramını, bir çerçevenin içerisine yerleştirip tanımlamak, oldukça güç bir olaydır. Çünkü gerek bireysel açıdan ele alınsın gerekse de toplumsal açıdan bakılsın, sorun olarak kabul edilen durum, kişiden kişiye ve toplumdaki topluma göre değişen, göreceli bir nitelik taşır. Başka bir deyişle, bir kişinin sorun olarak görüp anlamlandırdığı durum, bir başkası için sorun olma özelliği taşımayabilir. Aynı biçimde bir toplumsal yaşam için sorun olma özelliği taşıyan bir durum, bir başka toplumsal yaşam için sorun olma özelliği taşımayabilir.

Sorun olarak kabul edilen durumlar, onlara bakan, gerek bireysel ve gerekse de toplumsal açıdan betimleyen ve tanımlamaya çalışılanların bakış açılarına göre değişiklikler gösterir. Çünkü «sorun, çoğu kez üstün tutulan değerlerin tehlikelerle karşılaşmış olması durumudur» (1). Üstün tutulan değerler ise, bireyden bireye ve toplum-

*C. Ü. Fen - Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi.

(1) Milla, Toplumbilimsel Düşün, Çv. Ünsal Oskay, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara, 1979, s. 9.

dan topluma değişiklikler gösterdiği gibi, süreç içerisinde de değişiklikler gösterir. Dolayısıyla soyut düzeyde ele alındığında «sorun», kavramı evrenseldir. Yani her toplumsal yaşamda vardır. Ancak somut düzeyde sorun olarak kabul edilen durumlar, değişiklikler gösterir. Bu değişikliklere karşın, bir çok toplumsal yaşamda görülen ve sorun olarak kabul edilen durumlar da vardır. Örneğin, suçluluk, çocuk suçluluğu, yaşlılık, hastalık vb.

Pek çok kişi, sorun olarak kabul edilen durumları, bireysel ya da toplumsal açıdan ele almıştır. Başka bir deyişle, sorunların kaynağını, kimi bireyde görmüş ve birey üzerinde odaklaşmış, kimi de toplumda görmüş ve toplumsal yaşam üzerinde odaklaşmıştır. Bununla birlikte sorun olarak kabul edilen durumları hem bireysel ve hem de toplumsal açıdan ele alanlar da vardır.

Mills, sorun olarak kabul edilen durumları, bireysel ve toplumsal açıdan ele almış, «kişisel güçlükler ve sorunlar» ile «toplumsal güçlükler ve toplumsal sorunlar» kavramlaştırmalarını kullanmıştır (2). Mills'e göre, bireyin kendi benliği ve bireyin dolaysız ilişkiler kurduğu dar toplumsal yaşamıyla sınırlı olan kişisel güçlükler ve sorunlar, kişisel ve özeldir. Bu durumlarda birey, kendisinin önem verdiği değerlerin tehlike ve tehditler karşısında kaldığını düşünür. Toplumsal güçlükler ve toplumsal sorunlar ise, bireyin yörel ortamını ve içsel yaşamını aşan, toplumdaki kurumsal düzenimde bunalımlar, giderilmesi olanaksız çelişkinlikler yaratan kamusal nitelikli ve kamunun önem verdiği değerlerin tehdit ve tehlikelerle karşılaşması durumunda ortaya çıkan sorunlardır.

Meray ise, daha çok bireysel sorunlar kavramlaştırmalarını kullanmasına karşın, toplumsal sorunlar kavramlaştırmalarını da kullanır (3). Toplumsal sorunların bir bakıma bireysel sorunlar olduğunu belirtir. Meray'a göre gerek bireysel ve gerekse de toplumsal sorunlar, bireysel istikrarsızlıklardan doğmakta ya da bunları doğurmaktadırlar. Bireysel gibi görünen sorunlar «aynı zamanda toplumsaldırlar, çünkü çok geniş bir birey kitlesini, bazen bütün toplumu kapsarlar ve toplumsal yaşamı tehlikeye sokarlar» (4). Bununla birlikte Meray, toplumsal sorunların bir bakıma bireysel sorunlar olmasının, her bireysel sorunun da toplumsal sorun olmasını gerektirmediğini ileri sürer.

(2) Geniş bilgi için bkz. Mills, a. g. e., s. 16 - 17

(3) Geniş bilgi için bkz. Seha L. MERAY, *Toplumbilim Üzerine*, Hil Yayın, İstanbul, 1982, s. 46 - 47.

(4) Meray, a. g. e., s. 46.

Bu konuda görüşlerinin belirtilmesinde yarar görülen bir diğer toplumbilimci ise Bottomore'dur. Genellikle toplumsal sorunlar kavramlaştırmasını kullanan Bottomore toplumsal sorunu, «toplumu ciddi şekilde tehdit eden ya da bir çok insanın önemli duygu ve isteklerini engelleyen ve «beşeri» ilişkiler alanında ortaya çıkan bir sorun» (5) olarak tanımlar. Görüldüğü gibi, sorun olarak kabul edilen durumlara yaklaşımlar benzer olmakla birlikte farklılıklar da taşımaktadırlar. Oysa kavram olarak sorunu, birey ve toplum ikilisine göre sınıflamak oldukça büyük yanılgılara yol açar. Çünkü, gerek bireysel olarak görülsün gerekse de toplumsal olarak görülsün hiç bir sorun toplumsal yaşamdan (toplumsal yapıdan) bağımsız değildir. İnsan ve çevresindeki etkileşim, başka bir deyişle, bireyin içinde yaşamını sürdürdüğü koşullar, bireyin kişilik kazanmasında etkili olurlar. Yani birey, kişilik olarak içinde yetiştiği çevrenin, koşulların bir ürünüdür. Dolayısıyla kişisel ve özel olarak tanımlanan, bireysel sorun diye adlandırılan sorunlar, küçük küçük toplumsal ortamların yapısal değişimlerinin yol açtığı sorunlardır. Kısacası tüm sorunlar toplumsal yaşamın ürünüdürler. O zaman tüm sorunları, toplumsal açıdan ele almak gerekmektedir ve «toplumsal sorun» kavramlaştırmasını kabullenmek gerekmektedir. Fakat «toplumsal sorunlar» kavramlaştırması da yanlış bir kavramlaştırmadır. Çünkü toplumsal sorunların varlığını kabul etmek ve bunu belirtmek, toplumsal olmayan sorunların varlığını da kabul etmek demektir. Düşünce olarak toplumsal yaşamdan bağımsız, toplumsal olmayan sorunların varlığı kabullenilmediğine göre toplumsal olan sorunların varlığını da kabul etmemek gerekmektedir. Dolayısıyla yalnızca «sorun» ya da «sorunlar» olarak konuyu ele almak ve işlemek, daha yararlı olacaktır. Ancak zaman zaman belirli alanlardaki sorun türlerini belirtmek için, sorun kavramına değişik sözcükler eklenebilir. Ör: Konut sorunu, trafik sorunu, ulaşım sorunu v.b. gibi. Çünkü bu tür bir kavramlaştırma, bireysel sorun - toplumsal sorun kavramlaştırmaları gibi yargısal bir değerlendirmeyi gündeme getirmektedir.

İlk önce sorun olarak kabul edilen durumların nelerden oluştuğunu belirtmekle işe başlamak yararlı olacaktır. Bu nedenle sorun denen durumları saptayabilmek için, yaşanan dönemin karakteristik gelişim yönleri açısından önem verilip de tehdit ve tehlike ile karşı karşıya bulunan değerlerin neler olduğunu; hangi değerlerin hem önemli bulunup hem de desteklenmekte olduklarının saptanması gerekmektedir. Toplumda geçerli tutulan değerlerin desteklenmelerinde olsun, tehditle karşılaşılma-

(5) T. B. BOTTOMORE, *Toplumbilim*, Çev. Ünsal Oskay, Doğan Yayınevi, Ankara, 1977, s. 370.

rında olsun, dikkat edilmesi gereken nokta, bu durumların toplumsal yaşamdaki hangi çelişkinliklerle ilintili olabileceğidir.

Temelde sorunları oluşturan; toplumsal, ekonomik ve yönetsel (siyasal) koşullardır. Başka bir deyişle, bir toplumsal yaşamda gerek bireysel ve gerekse de toplumsal düzeyde kendini gösterebilir, varolan ve yaşanan sorun - sorunlar, sözkonusu toplumsal yaşamı biçimlendiren toplumsal, ekonomik ve yönetsel koşullara göre ağırlık kazanırlar. Özellikle katı bir yönetsel yapının bulunduğu, kuralların acımasızca ve ceza yasaları ya da süngü zoru ile uygulandığı toplumsal yaşamlarda sorunların çoğunlukta olması kaçınılmazdır. Çünkü toplumsal yaşama yön veren, biçim kazandıran, sözkonusu toplumsal yaşam içinde varlıklarını sürdüren çoğunluk değil, yönetimi elinde bulduran sınırlı sayıdaki kişilerin istemleridir. Aynı şekilde toplumsal yaşamdaki sorunları belirleyenler de aynı kişilerdir. Başka bir deyişle, ekonomik çıkarlar, politik güce sahip olanlar ve olmayanlar, yönetenler ve yönetilenler, üretim araçlarını, kitle iletişim araçlarını ellerinde tutanlar ve tutmayanlar ayırımı, sorunlara bakışı belirler, Ancak bir toplumsal yaşamın ürünü olan sorunların anlaşılması ve onları yaratan kaynağın bulunması, dolayısıyla sağlıklı betimlemelerin yapılması için sözkonusu toplumsal yaşamın yince anlaşılması gerekir. Fakat toplumsal bilimciler, gerektiği için farklı açılardan konuya yaklaşıtlarından anlaşılma olayı da değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Ancak aynı olgunun açıklanmaya çalışıldığı ve tüm uğraşların aynı doğrultuda olduğu da bir gerçektir.

Mills'de toplumsal yaşamın anlaşılması gerektiğine işaret ederken, toplumsal yaşamı anlaşılmasız kılan şeyin, yabancılaşma yol açan üretim yöntemleri, yönetsel görevlere gelebilmenin belirli çevrelere kapalı tutulması ve bunların uluslararası yaşamda yarattığı anarşi, tek kelimeyle bireyin doğasını, yaşam koşullarını alt - üst edenin toplumun yapısal güçleri olduğunu belirtir (6). Gerçekten endüstriyel gelişme sonucu ortaya çıkan her yeni olgu, toplumsal yaşamda kendi beraberinde bir takım yeni koşullar getirir veya yaratır. Yaratılan bu yeni koşullar, çoğu kez varolan yerleşik yaşam biçimini değişik açılardan zorlar ve onu değişime uğratar. Bu değişim süreci de doğal olarak zaman zaman yerleşik yaşam biçimi ile çelişir. Bu çelişmelerin artması, dönüp toplumsal yaşam biçimi ile çelişir. Bu çelişmelerin artması, dönüp toplumsal yaşamı etkiler ve sorun olarak kabul edilen durumlar ortaya çıkar. Başka bir deyişle, günümüz toplumsal yaşamı, oldukça büyük bir hızla değişime uğramakta ve çok karmaşık bir değişim çağını yaşamaktadır. İnsanın doğası değişsin ya da değişmesin, içinde yaşadığı koşullar hiç bir zaman

(6) Geniş bilgi için bkz. Mills, a. g. e., s. 24.

durağan değildir. Söz konusu değişim, varolan alışılmış koşulları, ilişkileri başkalaştıran yeni durumlar yaratır. Bu yeni durumlarla (koşullarla) birlikte, bunlara uyum, toplumsal yaşamı bunlara göre ayarlama sorunu da zorunlu olarak ortaya çıkar. Çünkü toplumsal yaşamdaki değişimler, az ya da çok muhakkak bir dirençle karşılaşılır. Bu direnç, insan doğasının yeniye uyumunun hemen gerçekleşmemesinden kaynaklanır. Bu olayın en belirgin nedenlerinin korku, bilgisizlik, kişisel çıkar ve alışkanlıklar olduğu söylenebilir. İnsanları dirence iten alışkanlıkların bir çoğu, güvenlik ve düzenlilik istemlerinden doğar. Bilinmiyene, yeniye güvensizlik duygusu, kötü de olsa kişiyi alışılmış bulunana bağlı kalmaya zorlar. Dolayısıyla özdeksel (maddi) kültür dünyasındaki değişmeler ile tinsel (manevi) kültür dünyasındaki değişmeler birbirlerini tamamlar nitelikte olmazlar. Yani çoğu toplumsal yapılarda, özdeksel kültür hızlı bir değişim yaşarken, tinsel kültür daha durgundur. Dolayısıyla böyle durumlarda toplumsal yaşam içerisindeki kişileri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi zorlaşır, kurumlar işlemez duruma gelir, yasalara uyulmaz, bir kuşaktan diğerine değerlerin aktarımı kesilir ve toplumsal yaşam doğal olarak sarıntı geçirmeye başlar. Böyle bir ortam ise, üstün tutulan değerlerin tehlikeye girmesine, dolayısıyla sorun denen durumların ortaya çıkmasına yol açar.

Endüstrileşme, özellikle çalışma yaşamı açısından ele alındığında, doyurucu olmayan iş, saatlerce amaçsız etkinlik, sınıf farklılıkları, sınıf çatışmaları, çoğu kez düzensiz ve bütünlüğünü kaybetmiş bir toplumsal yaşam yaratır. Konuyu biraz daha açmak gerekirse, sınıfsal ayrımların belirgin olduğu toplumlarda yaşam biçimi ve kullanılan yaşamsal araçlar da çeşitli sorunların kaynağını oluştururlar. Çünkü günümüz karmaşık yaşamı içerisinde varolma savaşını veren insan, özellikle gelişmemişliğin kısıncısından kendini kurtaramamış toplumlarda birahane, meyhane ve genel ev gibi yerlerde beklentilerini karşılama ya da sorunlarından kaçma uğraşısı verirken yeni sorunların bataklığına gömülme durumu karşı karşıya kalır. Bu tür bir yaşam biçimi, kişiler arasındaki iletişimsel ağı zayıflattığı gibi, kişilerin kendilerini kapalı kapılar ardına sokmasına da yol açar. Kişi yalnızlık duygusu içerisinde, ilk önceleri kendi dışındakilere yabancılaşır ve uzaklaşırken süreç içerisinde kendi kendisine de yabancılaşır. Başka bir deyişle, günümüz insanı, uygarlık gelişimine paralel olarak yalnızlığın kısıncısına gittikçe daha çok kapılmaktadır. Ve kabalıklar içerisinde yalnız olma, günümüz insanı için gittikçe önemli bir sorun niteliğine dönüşmektedir.

Yalnızlığın kısıncısına yakalanmış günümüz insanı, boş zamanlarını yapay eğlencelerle değerlendirmek zorunda kalmaktadır. Bu yapay eğlenceler, boş zamanın değerlendirilmesi için endüstri toplumu tarafından or-

taya atılmaktadır. Ör: TV, Video oyunları vb. Bu tür yapay eğlencelerin iki yönlü bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bir yönden boş zamanı ticarileştirirken diğer yönden de insanların ülke ve toplum sorunlarından uzak kendi dünyalarına kendilerini kapatmalarına yol açmaktadır. İnsanların kendilerini dünyalarına kapatmaları, bir takım sorunlara (özellikle büyük çaplı sorunlara) çözüm yolu olarak geliştirilirken bu kez de kişilerin ruhsal açıdan sakatlığı sorunu gündeme gelmektedir. Yani varolan toplumsal yaşam, aynı zamanda yeni sorunların kaynağını da yapmaktadır. Ör: Kapitalist sistemin özelliği olan tüketim kapasitesini dorukta tutma düşüncesi, çok şey satma uğraşısını gündeme getirmektedir. Çok şey satma düşüncesi de yaygın biçimde yapay gereksinimlerin çoğalmasına yol açmaktadır. Aslında bunun, bir ideoloji olduğu söylenebilir. Çünkü bu yaklaşım, insanların ufuklarını daraltırken, sürekli bir doyumsuzluk yaşatmaktadır. Toplumsal ilişkiler gittikçe nesneleşmekte ve ilişkiler ticari bir nitelik kazanmaktadır. Bu da, insanların sürekli iç ve dış baskılara maruz kalmasına neden olmaktadır. İç ve dış baskılara maruz kalmak ise yeni yeni sorunlar yaratmaktadır.

Günümüz toplumsal yaşamlarında sorun olarak kabul edilen durumların ortaya çıkmasına yol açan etkenlerden bir diğeri de kır-kent ilişkisidir denilebilir. Başka bir deyişle, özellikle az gelişmiş ülkelerde, bir çok sorunun, günümüzde bozucu sanayileşme ve kentleşme süreçlerinin ürünü olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Teknolojinin, geleneksel ilişkilere sahip olan tarım alanına girmesi, çoğu kez eski yapısı ile istihdam ettiği nüfusunun büyük bir bölümünü istihdam edememekte ve bu yeni gelişmeler, bu artık nüfusun kentlere yönelimine yol açmaktadır. Doğaldır ki kır-kent ilişkisinin değişmesi, köylerin düzenliliği ve kentlerin dengesi ile ilgili olarak toplumsal, ekonomik, yöntemsel ve kültürel açıdan zorlu sorunlar çıkarmaktadır ortaya.

Kentlerin toplumsal yaşamı, gerek artan nüfus, gerekse de konut yetersizliği yüzünden günden güne bozulmaktadır. Gitgide devleşen yapılar içinde, kent insanının içine gömüldüğü yalnızlık, kent yaşamının doğurduğu yorgunluk, özellikle TV, radyo gibi kullanım araçlarının bireyselleşmesi, kent topluluklarının gelişmesinde gittikçe önem kazanan yeni sorunlar yaratmaktadır. İnsanların olanakları ölçütünde kent dışına dinlenmeye gitmeleri ve bu olayın gittikçe belirginleşmesi, futbol gibi kolektif sporların büyük kitleleri fazlaca uğraştırması, eğlendirici olmalarının yanısıra sorunlardan bir kaçış olmaktadır. Yine sorunların oransal olarak varlığı, toplumsal yaşamların gelişmişlik düzeyleri ile de yakından ilgilidir. Bir toplumsal yaşamda, okur-yazar olmayanların çoğunlukta olması dolayısıyla bilinç düzeyinin düşük olması, kadının erkekten aşağı tutulması, beslenme yetersizliği, sağlık hizmetlerinin yetersizliği, ulusal ve eko-

nomik bütünlüğün zayıflığı, yapısal işsizlik, ortalama ulusal gelirin düşüklüğü, sınırlı sanayileşme, tarımsal alanlarla uğraşanların çokluğu ve şişkin bir hizmet kesimi, ekonomik açıdan özellikle gelişmiş ülkelere bağımlılık, başlı başına birer sorun oldukları gibi bir çok sorunun ana kaynağı özelliğine de sahiptirler. Ancak geleneksel ilişkilere sahip toplumsal yaşamlarda, sorunların bir çoğu toplumsal yapı tarafından emilirken, gelişmiş toplumlarda bu mekanizma hemen hemen yok gibidir.

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, sorun olarak kabul edilen durumlar, tamamen toplumsal yaşamın (yapının) ürünüdürler. Diğer bir deyişle, hiç bir sorun toplumsal yaşamdan bağımsız değildir. Dolayısıyla bu aşamada toplumsal yaşamların iyiliği ve kötülüğü üzerinde durmak da konunun anlaşılabilirliği açısından yararlı olacaktır.

Herhangi bir toplumsal yaşama iyi ya da kötü demek, büyük ölçüde kişisel eğilimlere bağlıdır. Başka bir deyişle, toplumsal yaşam biçiminde bir takım değişiklikler, savunanlar ve toplumsal yaşamı betimleyenler, genellikle kendi kişisel istek ve görüşleri doğrultusunda yol ve yöntemler ileri sürerler. Toplumsal yaşamları değerlendirmekte çoğu zaman kullanılan yöntemler, gelenekselleşmiş önyargılara dayanır. «Hızlı bir değişme süreci içinde olmayan her toplumda kuşaklardan kuşaklara iletilen, doğru ya da yanlışları tartışılmayan, karşı durulmaktan korkutan gelenek ve inançlar bulunur.» (7) Dolayısıyla günümüz toplumsal yaşamlardaki sorun niteliği taşıyan durumları ortaya koymak özellikle toplumbilimcilere düşen bir görevdir. Ama toplumbilim kuramcılarının çoğunluğunca bir toplumsal yaşamı değerlendirmede kullanılan ölçüt, sözkonusu toplumun, kendi düşüncelerine uygun bir özelliğe sahip olup olmadığıdır.

Kuramcılar, bir toplumsal yaşamın iyiliği derken genellikle bilinçaltılarında kendilerini hoşnut eden estetik ya da moral ölçülere dayanırlar. Diğer bir deyişle, toplumbilim kuramcılarının düşlerinde yarattıkları dünyaların gerçekte yaşanılır olup olmadıkları tam bilinmediği halde onlara, yaşanılır en iyi toplumsal yaşam olarak görünür. Kendilerine göre o toplumsal yaşamları, dirlik ve düzenlik içindedirler (8). Oysa bir toplumsal yaşam, ne dışardan (tek taraftan), bakanların yargılarına göre ne de sözkonusu toplumsal yaşamın, küçük bir mutlu azınlığa sağladığı yaşama koşullarına bakılarak değerlendirilebilir. Bir toplumsal yaşamın düzenli ve sarsıntısız olması, içinde varlığını sürdüren (yaşamını) insanların o toplumsal yaşam biçimini benimsemelerine bağlıdır. Diğer bir deyişle,

(7) Dora RUSSELL-Bertrand RUSSELL, Endüstri Toplumunun Geleceği, Çv.

Melih Ölçer, Bilgi Yayınevi, Ank., 1979. s. 113.

(8) Geniş bilgi için bkz. Russell-Russell, a.g.e. s. 117-II8.

düzenli bir toplumsal yaşamın sağlanması, toplumsal ilişkilerin, toplumsal gelişme ve değişimlere uygun bir gelişim göstermesini gerektirir.

Temelde sorunlarla ilgili bir inceleme, ister istemez mülkiyet biçimi, toplumsal tabakalanma, meslek devinimi, aile yapısı, ideolojiler ve kültürel gelenekler (değerler) gibi çok genel konuların ele alınmasını gerektirir. Fakat şu da bir gerçektir ki, bu karmaşık koşullar ağına yakından bakıldığında, sadece belirli bir sorunun ortaya çıkmasına yol açan «nedenler ortamı» ile karşılaşılacakla kalınmamakta; sorunların kendi aralarında da ilişkiler olduğu; herhangi bir sorunun çözümünün, daha önceden başka sorunların çözümlenmiş olmasını gerektirdiği ya da bir sorun çözümlenince başka birinin de çözümlenmesine yol açtığı, yahut belirli bir sorunu çözümlenmenin yeni bir sorunun daha oluşumuna neden olduğu görülmektedir (9). Dolayısıyla sözkonusu olan ile ilgilenen toplumbilimciler, bir sorunu ele alırken onu, toplumsal yapının ve kültürün önemli genel görünüşleri ile olan ilişkilerine zarar vermeden, olanaklar ölçüsünde, geniş bir çerçeve içerisinde incelemek zorundadırlar. Bu güçlükler üzerinde durulduğunda, değişik tipte sorunların, önemlerine ve çözümlenebilme derecelerine göre çeşit çeşit sorunlar oldukları görülmektedir.

Toplumbilimciler bu konuda bir çözüm yolu bulabilmek için olgular üzerinde inceleme yapmak zorundadırlar. Bu incelemelerinde bir tek ya da çok az sayıda etmen, sorunun nedeni olarak ortaya çıkabilir. Toplumbilimsel araştırmalar, olguların nedenleri ile ilgili yaygın, yanıltıcı inançları hiç değilse hafifletebilir; sorun olan durumu yeterli açıklığa kavuşturarak, sözkonusu sorun, durumun ele alınmasında yol gösterici olabilir. Ama toplumbilimcinin önereceği her çözüm, her izlenmesi gereken yol, toplumsal grupların belirli bir yaşam biçimini sürdürmesini ya da değiştirmesini; belirli toplumsal değerlere uygun olarak, belirli bir edimde bulunmasını gerektirmektedir. Toplumbilimciler ortaya bilgi koyabilir, sorunların içeriklerini söyleyebilir, nedenlerini ve koşullarını belirtebilir, alternatif eylemlerin üstünlüklerini ve bedellerini gösterebilir; uzunca bir sürede, inceleme ve araştırmalarıyla toplumsal idealleri etkileyebilirler. Ancak toplumbilimcilerin de içinde buldukları toplumsal yaşamdan bağımsız olmadıkları, gözardı edilmemelidir.

Yapılan tüm açıklamalara karşın yine de şöyle bir sav ileri sürmek olanaklıdır: İnsan yaşamı sürdürdüğü sürece, oransal olarak boyutları ve etkileri değişmekle birlikte «sorun»-«sorunlar» varolacaktır. Bazı formüller-çözümler ileri sürüp belirli koşulların sağlanması ile -sorun- sorunların

yok edilebileceğini ileri sürmek, iyimser bir düşünmekten öteye bir anlam taşımaz. Çünkü çoğu kez sorunların çözümü, önlenmesi, denetim altına alınıp yönlendirilmesi için girişilen etkinlikler, kendileri birer sorun olarak gündeme gelirler. Bu durum, mantıktan çok duygunun, önyargının devreye girdiği karar alma süreçleri sonucunda ortaya çıkar ve olay bir kısır döngü niteliği taşır. Sorunların boyutları büyüdükçe, alınan önlemlerin niteliği de değişecektir. Bu durum ise yeni sorunlar yaratacaktır. Ve bu sorunlar daha ağır bir biçimde kendilerini toplumsal yaşamda göstereceklerdir. Bu kısır döngü, köktenci bir çözüme kadar sürüp gider. Ancak çoğu kez, köktenci çözümler de çözüm olamazlar. Sadece geçici bir rahatlık sağlarlar. Çünkü hiç bir şey durağan değildir. Her şey her an değişir. Az ya da çok, ama muhakkak değişir. Değişen ya da yeni oluşan koşullar da kendi yapıları gereği bir takım yeni davranış, yaşam biçimleri vb. getirirler. Yeniliklerin toplumsal yaşam (içindekiler) tarafından tamamen benimsenmesi olanaksız bir olaydır. Çünkü bir toplumda, sahip oldukları değerler ve özellikler gereği değişik insan tipleri ya da grupları bulunur. Bu insan tiplerinden bazıları yenilikleri yaratır, bazıları savunur ve uygularken bazıları da karşı çıkarlar. Bu karşı çıkan kesim, genellikle tutucular olarak adlandırılır. Tutucular, sözkonusu gelişme ve yeniliklerin kendileri için hoş olmayan, kendi alışkanlıkları ile çatışan şeyler getireceğini ileri sürerek, hep karşı çıkan bir tavır takınırlar. Gerçi uzun bir süreç sonucu yeniliği ya da yeni gelişmeyi benimsiyorlarsa da o gelişme artık sıradan bir olgu niteliğine sahip olmuş oluyor. Dolayısıyla bir toplumsal yaşam içerisinde az ya da çok farklı gruplar olduğuna veya olacağına göre bu demektir ki, bazılarına göre olağan olan, başkalarına göre olağan değildir. Ve basit düzeydeki bu benimseme-benimsememe bile sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Hatta konu daha ileriye götürülürse, «hiç sorun yoktur» demenin bile özünde bir sorun taşıdığı görülür. En azından sorunun olabileceği ya da daha önce sorunun olduğu bir ortamdaki söz edilmektedir.

Sorunların önlenmesi için gününbirlik önlemler, geçici uğraşlar; zaman ve kaynak savurganlığından başka bir anlam taşımazlar. Günümüzde yaşanan durumlar bunu çok iyi gösterir niteliktedir. Belirtildiği gibi sorun olarak kabul edilen durumlar, oransal olarak değişebilmelerine karşın, hiç bir zaman tam olarak yok edilemezler. Kısacası, insan varolduğu sürece sorun-sorunlar da varolacaktır. Ancak bir toplumda, toplumsal yaşamın gereklerini yerine getiren toplumsal kurumlar, toplumun değişimini ve yeni gereksinimlerini karşılayacak biçimde iyi ve yeterli derecede işliyorsa sorun olarak kabul edilen durumlar, toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkileyecek düzeye erişemeyebilirler. Ne zamanki yaşanan değişiklikler (özdeksel ve tinsel kültür alanında), toplumsal kurumların

(9) Geniş bilgi için bkz. Bottomore, a.g.e., s. 378-379.

boyutunu aşar ve yenileşme gerektirir. Yani toplumsal yaşamın gereklerini yerine getiren toplumsal kurumlar; ekonomik, yönetsel ve toplumsal düzeyde yaşanan değişimlere yanıt veremedikleri ya da yetersiz kaldıkları zaman, sorun olarak kabul edilen durumlar, toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkilerler. Kısacası yapılması gereken, toplumsal yaşamdaki değişimlere toplumsal kurumların yanıt vermesini sağlamaktır. Yoksa, bütün sorunları ortadan kaldıracığım düşüncesi ile hareket etmek değil. Çünkü böyle bir düşünce, düş olmaktan öteye gidemez.

Ö Z E T

Bilinmeyi biliniyor kılmak, günümüz bilim dalları için vazgeçilmez bir uğraştır. Bilinmeyi biliniyor kılmaya sürecinde ise kavramların önemi büyüktür. Kavramların farklı anlamlarda ya da yanlış kullanılması, ne yazık ki varılan sonuçların da yanlış olmasını doğurur. Dolayısıyla, yanlışlara düşmemek için kavramların doğru ve yerinde kullanılması bir zorunluktur. Bu erekten hareketle tamamen bir deneme niteliğine sahip olan bu çalışma, ilk önce sorun kavramlaştırması hakkındaki kullanımları içermiştir. Bu kullanımların eleştirisi yapıldıktan sonra, sorun olarak kabul edilen durumların ortaya çıkışı ya da ortaya çıkaran etkiler, sorunları belirleyenler ve toplumbilimcilerin bu konudaki uğraşlarına yer verilmiştir. Son olarak da, sorun denen durumlar hakkında bir sav ileri sürülmüş ve bu savın geçerliliği tartışılmıştır. Temel amaç, bu konuya bir açıklık getirmektir.

KAYNAKÇA

- BOTTOMORE, T.B., Toplumbilim, Çev. Ünsal Oskay, Doğan Yayınevi, Ankara, 1977.
- MERAY, Seha L., , Toplumbilim Üzerine, Hil Yayın, İstanbul, 1982.
- MILLS, C. W., Toplumbilimsel Düşün, Çev. Ünsal Oskay, Kültür Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1979.
- RUSSELL, Dora
- RUSSELL, Bertrand, Endüstri Toplumunun Geleceği, Çev. Melih Ölçer, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1979.